PRESENTACIÓ

Aquesta proposta didàctica està dirigida a l'alumnat del cicle superior d'Educació Primària i el segon curs d'Educació Secundària Obligatòria.

La seva experimentació s'ha portat a terme amb alumnes de la ZER del Montsec en el marc del Projecte Educatiu d'Adopció de Monuments. Aquest projecte està coordinat des del Laboratori d'Arqueologia i Ensenyament del Centre d'Estudis del Patrimoni Arqueològic de la Prehistòria de la Universitat Autònoma de Barcelona i pel Camp d'Aprenentatge de la Noguera del Departament d'Ensenyament de la Generalitat de Catalunya i ha comptat amb la col·laboració de les mestres i els mestres de la ZER del Montsec, així com del Camp d'Aprenentatge dels Monestirs del Cister del Departament d'Ensenyament de la Generalitat de Catalunya.

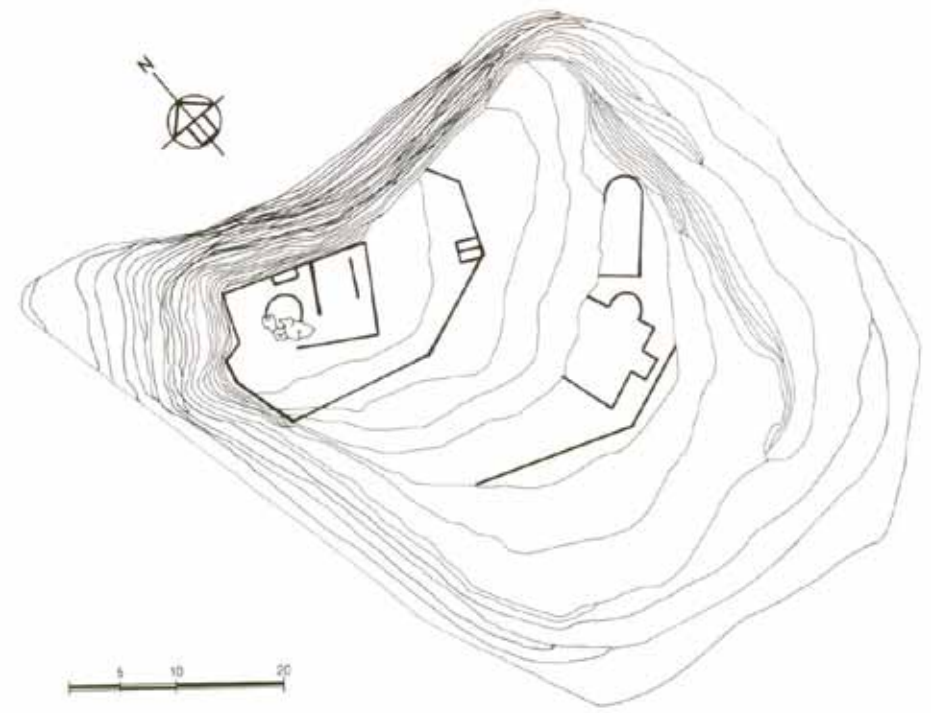
L'interès d'aquest Arkeodidàktika rau en la voluntat d'apropar tres elements patrimonials de l'Edat Mitjana i d'àmbit local als nois i noies de les escoles properes, des d'una metodologia didàctica basada en el desenvolupament de capacitats bàsiques vinculades a l'anàlisi sistemàtic i la indagació científica: identificar, observar, preguntar, localitzar, obtenir, analitzar i representar informació; plantejar i contrastar hipòtesis i realitzar inferències. Així mateix pretén promoure el desenvolupament de competències relatives a la vida en societat, vinculades a l'educació per a la ciutadania, des del coneixement i el compromís vers el patrimoni històric local.

LA HISTÒRIA

El castell de Tartareu formava part de la línia de frontera de la zona nord de Lleida en època andalusí. No hi ha documentació d'aquesta primera època de domini musulmà. La primera referència escrita la trobem el 1083, estan ja conquerit pels cristians, quan el comte Ermengol IV d'Urgell va donar a la canònica de Santa Maria de Solsona l'església del castell de Tartareu.

El 1414 el rei Ferran d'Antequera va suprimir el comtat d'Urgell i el castell de Tartareu fou venut a Alfons de Pròixida pel preu de 2000 florins d'or. Més tard va passar a mans del monestir de Bellpuig de les Avellanes.

El castell controlava el pas del riu Farfanya per un ramal de la possible via romana i medieval que unia Balaguer amb Àger.

Planta del Castell de Tartareu.

Observa les corbes de nivell en la planta del Castell. El castell està situat en un terreny pla o escarpat? Com ho pots saber amb el plànol?

Identifica i marca les plantes dels següents edificis: en color vermell la del Castell, en color blau la de l'església primitiva i en color verd la de l'església de Sant Miquel.

EL CASTELL EN ÈPOCA MUSULMANA

Les restes visibles del castell estan força alterades tant per l'erosió natural com pel saqueig humà. Les darreres excavacions mostren les seves reduïdes dimensions; en època andalusina era una torre de guaita de planta circular, sense muralla, que s'adossava a un grup de grans roques. La principal funció del castell de Tartareu era estratègica, de control de la vall mantenint contacte visual amb altres assentaments, com el castell d'Os i la Torreta de les Avellanes.

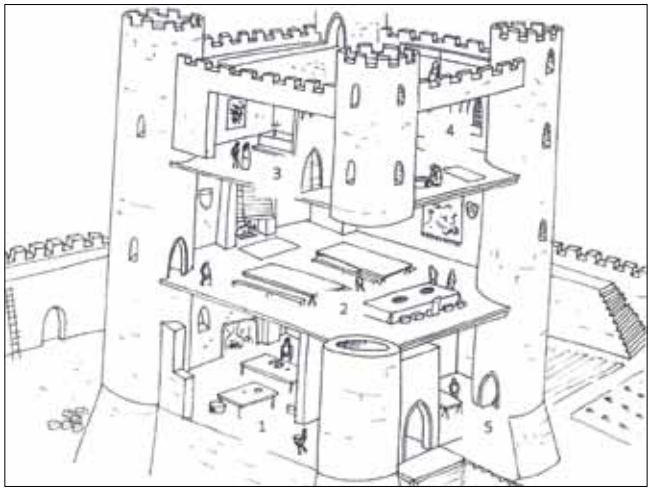
EL CASTELL EN ÈPOCA CRISTIANA

A llarg del segle XI els comtats catalans augmenten el seu territori conquerint-lo a Al-Andalus. La defensa i organització d'aquests nous territoris es fa mitjançant la construcció de castells. A Tartareu aprofiten part del castell musulmà i construeixen la muralla i un tercer nivell que conserva dues cisternes de recollida d'aigua 2,5 x 1m amb arrebossat interior de morter de guix i calç.

Cisterna del castell de Tartareu

Anomena i fes una descripció de cadascuna de les dependències que solia tenir la torre de l'homenatge (torre principal la qual servia de residència del senyor i que complia amb les funcions més destacades) en els castells cristians i digues quines activitats s'hi feien.

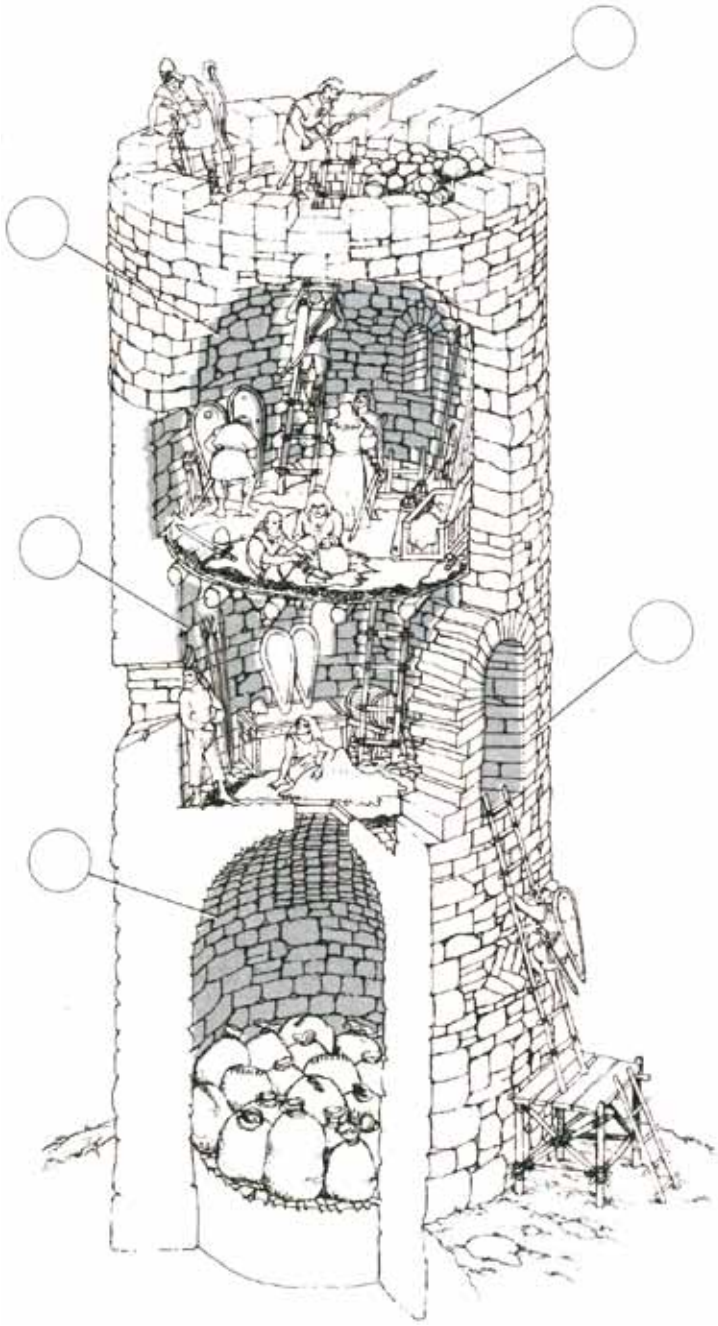

Dibuix extret del llibre de Botifoll C. et al. Traça. Aprendre a través de la història. Eumo Ed., 1989.

Parts d'un castell medieval cristià

1.
2.
3.
4.
5.

Relaciona cada element de la torre d'un castell amb el text que li pertoca.

1. Merlets.

2. Pis superior, residència dels homes d'armes i servidors.

3. Pis del mig, residència del castlà responsable de la torre.

4. Planta inferior, magatzem i rebost.

5. Entrada situada a gran alçada per facilitar la defensa. En cas d'atac es retiren les escales.

Recreació d'una torre d'un castell medieval extret del material didàctic Un itinerari bàsic per la història de Catalunya del Museu d'Història de Catalunya.

Com eren els espais?

- Ben condicionats i confortables
- Amples i còmodes
- Reduïts i incòmodes

Estudia els materials de construcció de les parets del Castell de Tartareu

a) Carreus de pedra

b) Maon

c) Tàpia **d)** Altres

• Són regulars o irregulars les pedres que formen la muralla?

• Esbrina com es deia el material que utilitzaren per enganxar-les i explica de què el feien:

• Resumeix l'observació

Excavacions arqueològiques al castell de Tartareu

Castell de Tartareu

Menjar a l'edat mitjana

Quins estris i atuells s'utilitzaven per menjar a la edat mitjana? Fixa't en el quadre i omple la graella:

Part d'un retaule del segle XV pintat per Jaume Ferrer I. Museu Diocesà i Comarcal de Solsona. Extret del llibre *Del rebost a la taula. Cuina i menjar a la Barcelona gòtica*. Museu d'Història de la Ciutat. Aj. De Barcelona,1994.

	Si	No
Plats		
Escudelles		
Ganivets		
Forquilles		
Culleres		
Copes		
Gerres		
Ampolles		

[1] Escudella: recipient en forma de casquet esfèric i peu anular, amb nanes o sense per menjar aliments líquids o semilíquids com el brou o els llegums.

Escriu sobre el quadre de Jaume Ferrer el número corresponent a cada recipient què sigui igual o s'assembli als de les següents fotografies trobats al castell de Tartareu i que ara es troben al Museu de la Noguera:

1

2

3

L'arqueologia permet trobar objectes què ens expliquen la forma de viure de les societats del passat. Sovint, si aquests eren fràgils, es troben trencats, com els de la fotografia. Els restauradors i les restauradores procuren remuntar els objectes per poder conèixer la seva forma original i entendre la seva funció.

Per a què devien servir aquests dos atuells trobats a les excavacions arqueològiques del Castell de Tartareu?:

Tenalla

Olla

Entre les runes del castell va aparèixer una peça de bronze del segle XIII amb l'emblema dels Cabrera, vescomtes d'Àger, ornamentada amb esmalts, que cal suposar que formava part d'una arqueta.

• Busca en el diccionari o en una enciclopèdia què és una arqueta.

• Quin animal representava a la família Cabrera en el seu escut heràldic?

En un principi l'escut servia per identificar les famílies més poderoses. El dibuix i el color de l'escut tenien relació amb el nom de la família o el lloc on vivien. Amb el temps, monestirs, pobles i ciutats també van començar a tenir escut.

Avellanes –Santa Linya Tartareu

Os de Balaguer

Gerb

Àger

Analitza l'escut del teu poble:

Escut de:

Dibuixos i colors :

Origen de l'escut:

Inventa't i dibuixa l'escut de la teva família a partir del teu primer o segon cognom. Explica per què l'has fet així?

L'ESGLÉSIA DE SANT MIQUEL

L'Església de Sant Miquel es troba als peus del Castell de Tartareu . El 1991 es van dur a terme excavacions arqueològiques que van deixar al descobert el que devia ser l'església primitiva, d'una sola nau amb un absis semicircular, del segle XII o de la primera meitat del segle XIII. Va ser el primer lloc de culte cristià de la zona i l'ermita més antiga.

Al segle XIV l'espai de l'església primitiva va ser aprofitat com a cementiri, on s'han recuperat sis enterraments fets en fosses anomenades de banyera per la seva forma, sense una orientació determinada ni cap mena d'aixovar funerari.

Actualment l'església ha estat restaurada: se n'ha reconstruït el campanar, la teulada i l'absis.

Planta de l'església primitiva

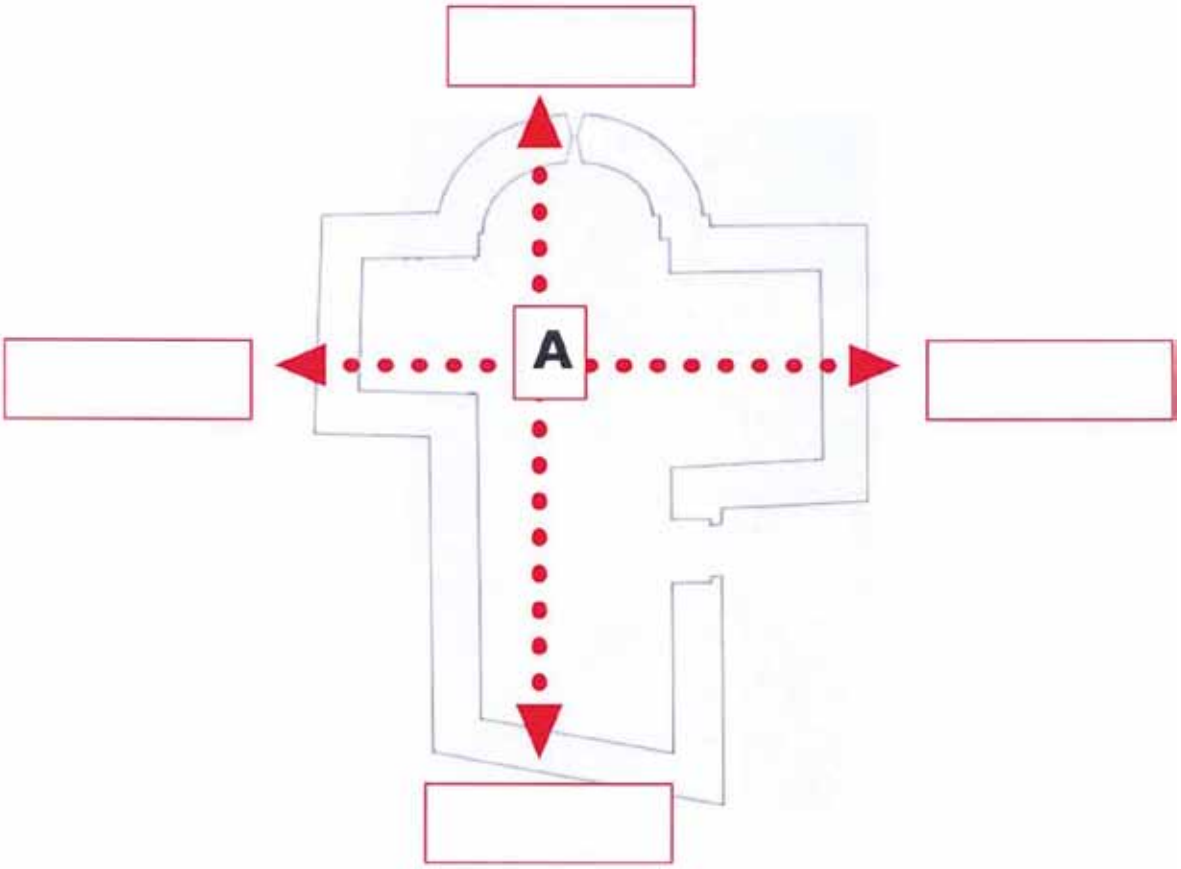
ESTUDIA L'ESGLÉSIA DE SANT MIQUEL

a) Situeu-vos en el punt A.

b) Poseu el plànol al terra seguint la direcció de les fletxes.

c) Col·loca la brúixola correctament i escriu a cada quadret el punt cardinal que correspongui.

d) A les esglésies s'acostumava a situar l'altar a l'Est. Es compleix aquest requisit a l'església de Sant Miquel?

e) Quina forma té la planta de l'Església?

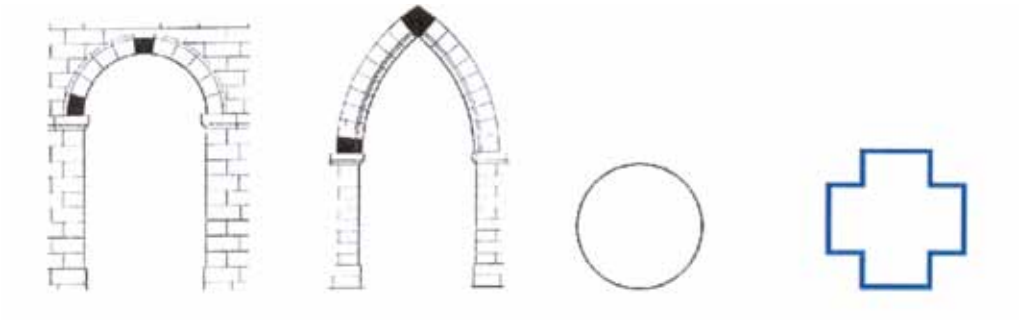
- Rectangular
- Quadrangular
- De creu

f) Té absis? Com és?

- Poligonal
- Semicircular

g) Quantes naus té?

• Com són les finestres i les portes?

Arc de mig punt | Arc apuntat | En forma circular | En forma de creu grega

• Dibuixeu la porta d'entrada amb tots els detalls

• Dibuixeu la porta d'entrada amb tots els detalls

• Quin tipus de sostre hi ha a l'Església de Sant Miquel?

De volta de canó

De volta apuntada o ogival

• Resumiu l'observació

• Estudia els material de construcció de les parets i el sostre de l'Església de Sant Miquel

a) Carreus de pedra

b) Maon

c) Tàpia **d)** Altres

• Resumiu l'observació

• Estudia els elements de suport de l'Església de Sant Miquel.

<table>
<tr><td colspan="3">Observeu i contesteu</td></tr>
<tr><td></td><td></td><td></td></tr>
<tr><td>Hi ha parets?</td><td>Hi ha pilars ?</td><td>Hi ha columnes ?</td></tr>
<tr><td></td><td></td><td></td></tr>
<tr><td>Hi ha mènsules?</td><td>Hi ha contraforts ?</td><td>Hi ha arcbotants?</td></tr>
</table>

• Resumiu l'observació

• Quin tipus de campanar té l'Església de Sant Miquel?

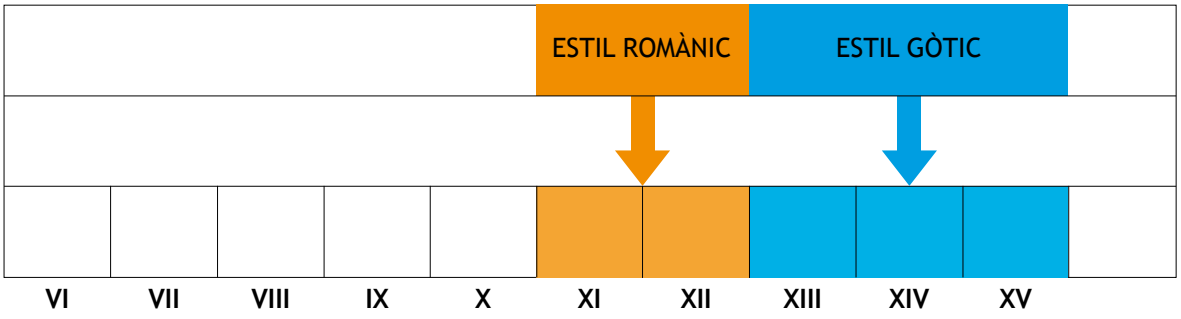

Torre

Espadanya

• Estudia l'estil en què esta construïda l'Església de Sant Miquel

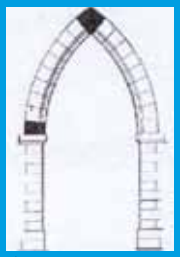

Volta de canó

Arc de mig punt

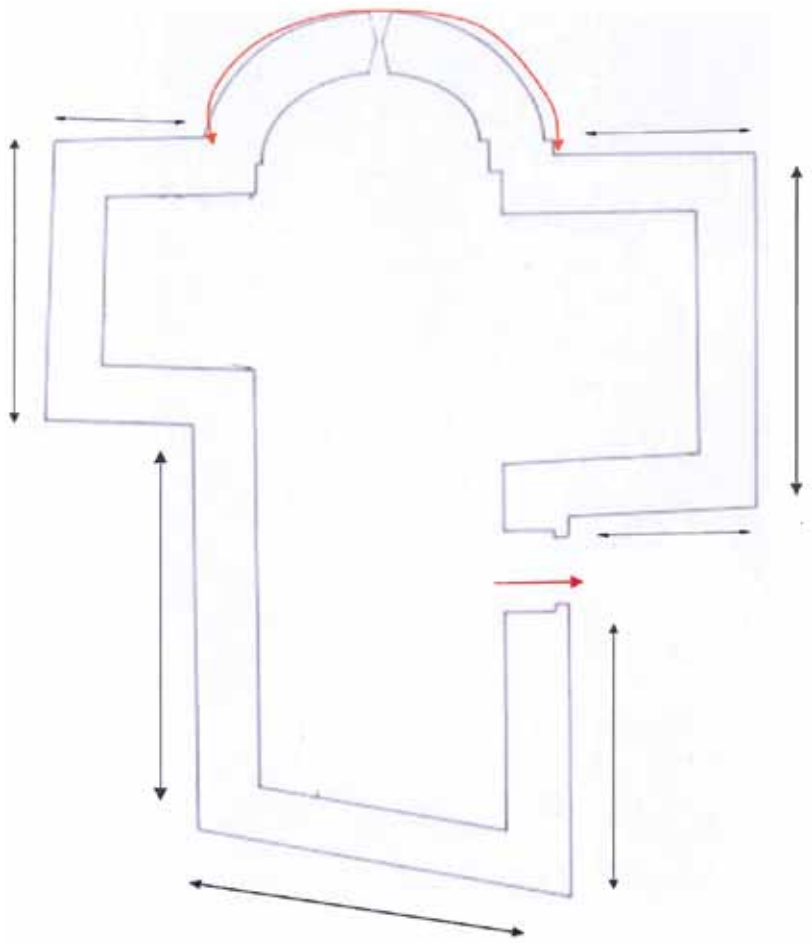
Arc apuntat

Volta de creueria

• En quin segle va ser construïda l'Església de Sant Miquel?
• De quin estil és? Per què?

ESTUDI MATEMÀTIC DE L'ESGLÉSIA

Estudia l'estil en què esta construïda l'Església de Sant Miquel

Quan mesura la paret de gruix?

Quina és el diàmetre del cercle que dibuixa l'arc de la porta?

Quina és el diàmetre del cercle que dibuixa l'arc de la porta?

Anàlisi subjectiva de l'Església

T'agrada l'església de Sant Miquel de Tartareu? Per què?

EL MONESTIR DE SANTA MARIA DE BELLPUIG DE LES AVELLANES

El monestir de Santa Maria de Bellpuig de les Avellanes és una antiga abadia de canonges fundada i regida per l'Orde dels premonstratencs, que seguia de forma molt austera la regla de Sant Agustí.

Es troba dins del terme municipal d'Os de Balaguer a la comarca de la Noguera. Va ser declarat Monument Històric Artístic l'any 1931.

L'Església va ser construïda al segle XIV i adossat a l'angle sud-oest hi trobem un claustre del segle XIII de planta rectangular, la part més antiga que es conserva del conjunt monacal.

Església de Santa Maria de Bellpuig de les Avellanes

Capitell amb una figura humana

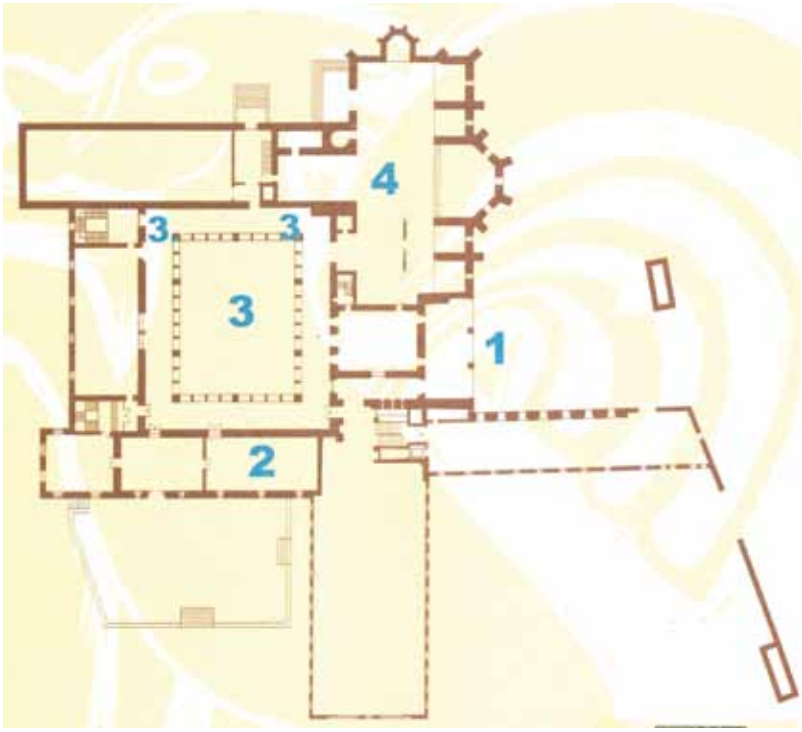
Del claustre romànic es conserven força bé les ales sud i oest mentre que les altres dues van ser destruïdes durant la guerra de Successió, al segle XVIII.

Les galeries estan dividides en trams sostinguts per dos pilars i els arcs de mig punt descansen sobre dobles columnes. Tots els arcs es troben ornamentats amb motllures de puntes i es conserven trenta-sis capitells decorats amb un relleu molt pla que representen motius vegetals, figures d'animals i humanes.

Claustre del monestir de Santa Maria de Bellpuig de les Avellanes

Estudi del plànol del monestir de Santa Maria de les Avellanes

Situeu-vos al portal d'entrada i esbrineu a què corresponen els punts marcs en el plànol i escriu els punts cardinals.

1. Portal d'entrada
2.
3.
4.

Estudi de l'Església

- Com és la planta?
- Quantes naus té?

Assenyala els elements de suport que presenta:

- Parets
- Pilars
- Columnes
- Contraforts
- Arcbotants

Quin tipus de sostre té?
• De volta de canó
• De volta apuntada o ogival

Com són les obertures; les finestres i les portes?
• D'arc de mig punt
• D'arc apuntat
• De forma circular

Quin material han utilitzar en la construcció de les parets?
• Carreus (pedres regulars)
• Pedres irregulars
• Tàpia

Resumeix l'observació tot explicant si creus que ha sofert moltes transformacions al llarg del temps

Estudi del claustre
• Com és la planta?

Digues els elements de suport que s'utilitza?
• Parets
• Pilars
• Columnes
• Contraforts
• Arcbotants

Quin tipus de sostre té?
• De volta de canó
• De volta de canó apuntada

Quina forma tenen els arcs?
• Arc de mig punt
• Arc apuntat
• De forma circular

Quin material han utilitzar en la construcció de les parets?
• Carreus (pedres regulars)
• Pedres irregulars
• Tàpia

Estudi dels capitells del claustre
Què s'hi veu? Busca els capitells reproduïts i fixa't bé en els relleus per respondre.

Motius vegetals:

Figures d'animals:

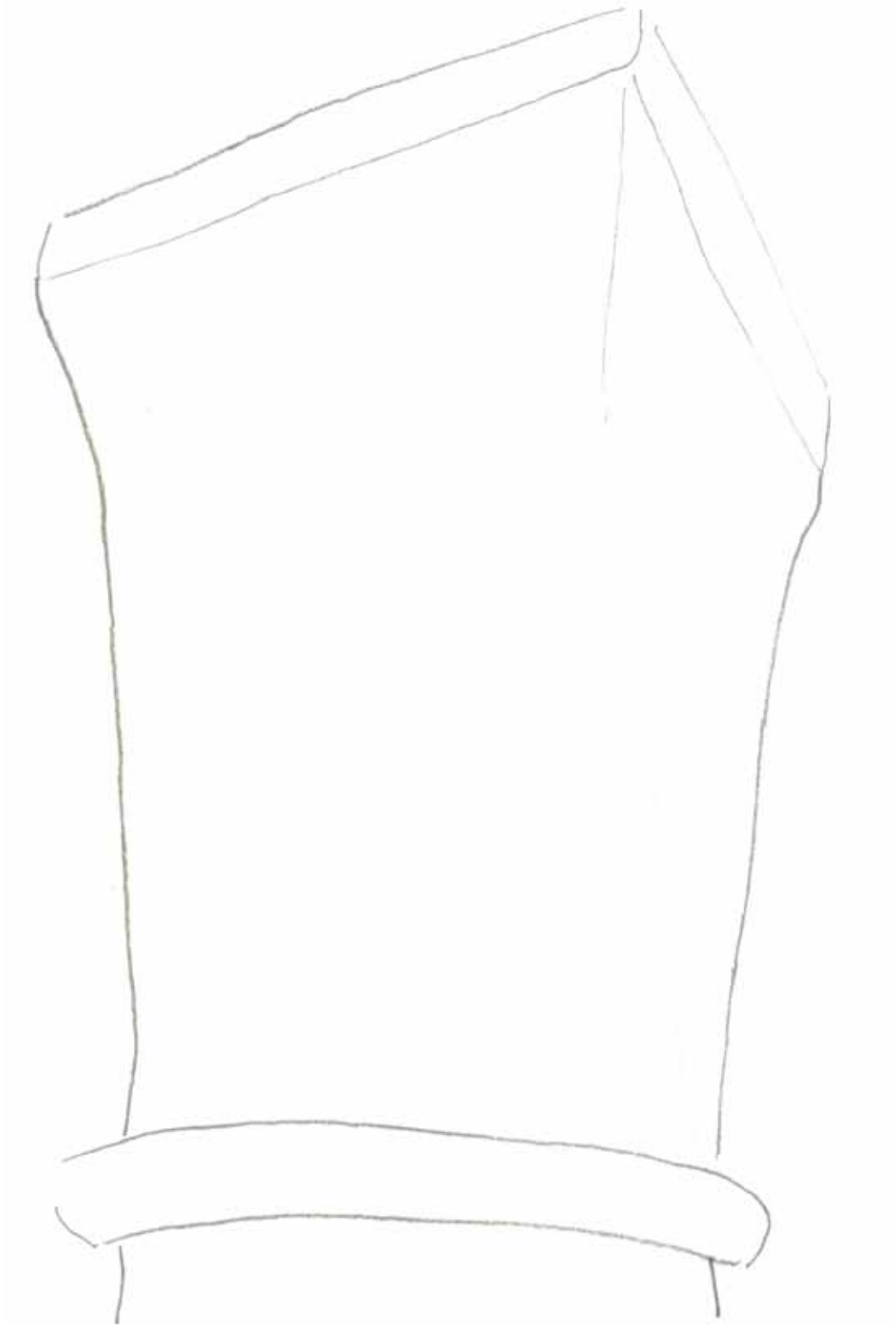

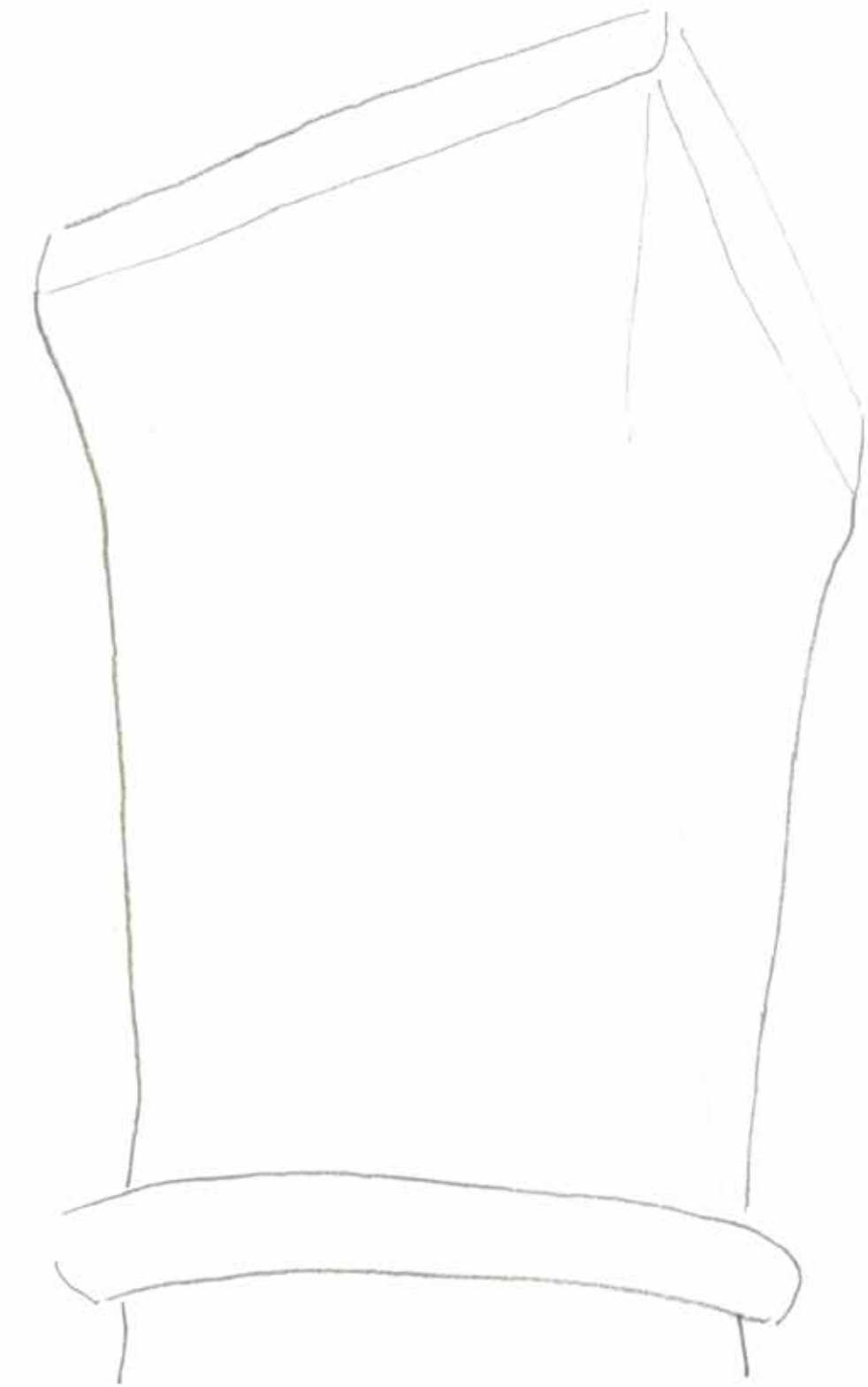
Figures d'animals:

Busca un capitell amb decoracions que no haguem treballat en l'activitat anterior i dibuixa'l:

Inventa un capitell per a la zona del claustre que va ser destruïda:

Dibuixa i pinta la meitat del capitell que falta.

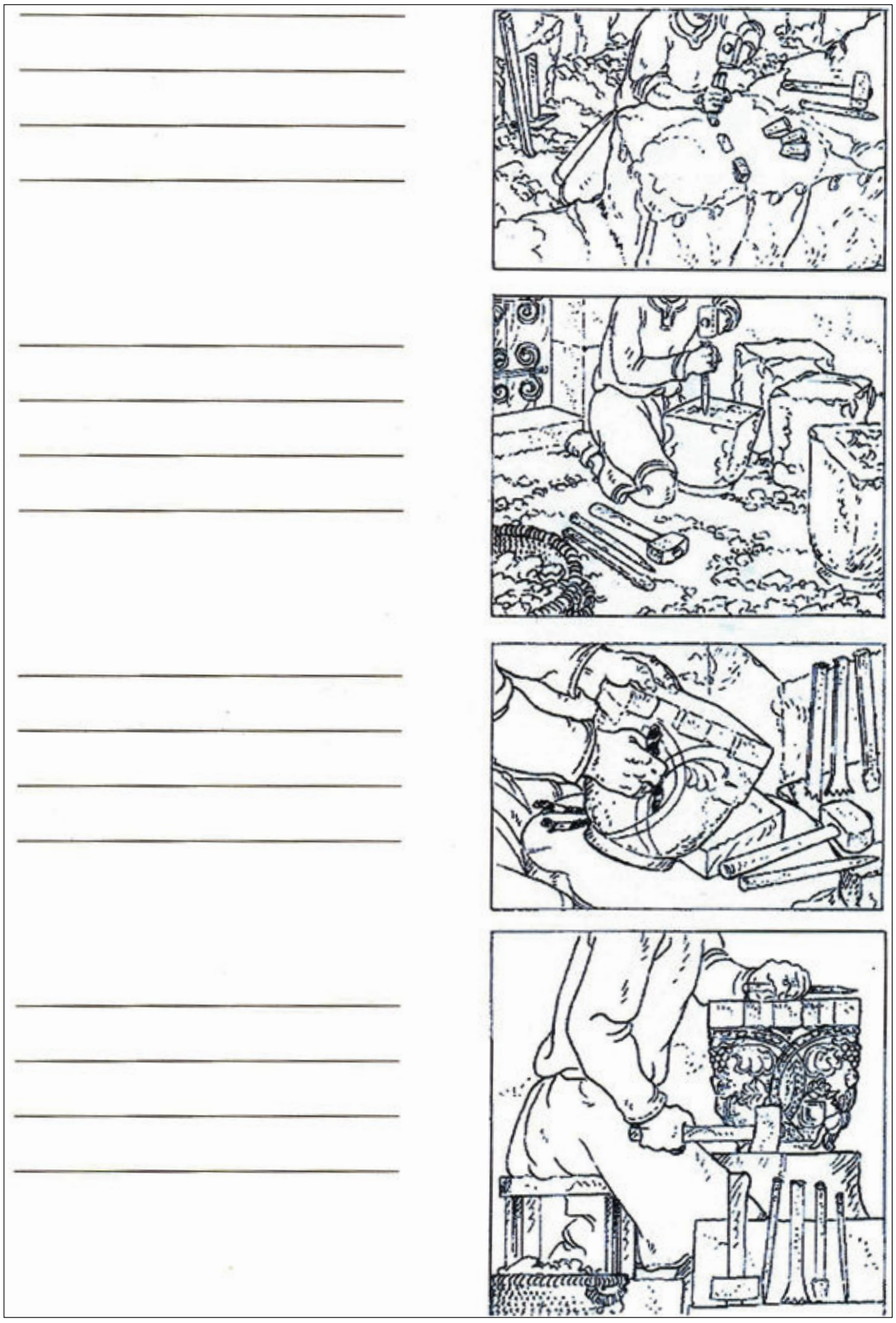

Aquest capitell no pot anar més gran.
Teniu alguna imatge més gran i a 300 dpis de resolució.

Busca i enganxa una fotografia de l'animal que es representa a aquest capitell del monestir:

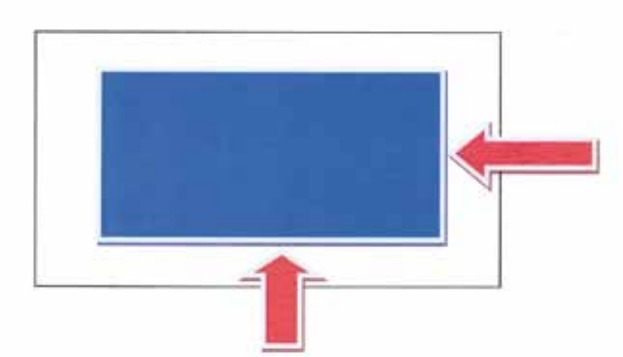

Els capitells del claustre van ser fets per escultors, és a dir, picapedrers especialitzats. Explica com era la feina d'un escultor de capitells tot fixant-te en els dibuixos:

Proposta didàctica extreta del taller Artistes i picapedrers: L'arquitectura medieval del Museu de Sant Cugat.

Mesura el claustre

• Calcula quan costaria cobrir el pati del claustre amb herba artificial si el metre quadrat val 125 euros.

• Calcula quants litres d'aigua podria recollir el pati del claustre si tingués dos metres d'alçada.

Creus que ha canviat molt l'ús del monestir de les Avellanes de quan va ser construït al que té en l'actualitat? Raona la resposta

Figures d'animals:

Elaboreu un Diari de l'Edat Mitjana
Per començar la feina haureu de tenir en compte:

• Cal organitzar i repartir-se les diferents seccions del diari: política, societat, cultura, etc.

• Que un diari no pot ser feixuc, per tant haureu de seleccionar la informació més important i plasmar-la de forma resumida.

• Cal cercar aquelles imatges que il·lustrin millor la notícia.

Parts que hauria de tenir el Diari Medieval:

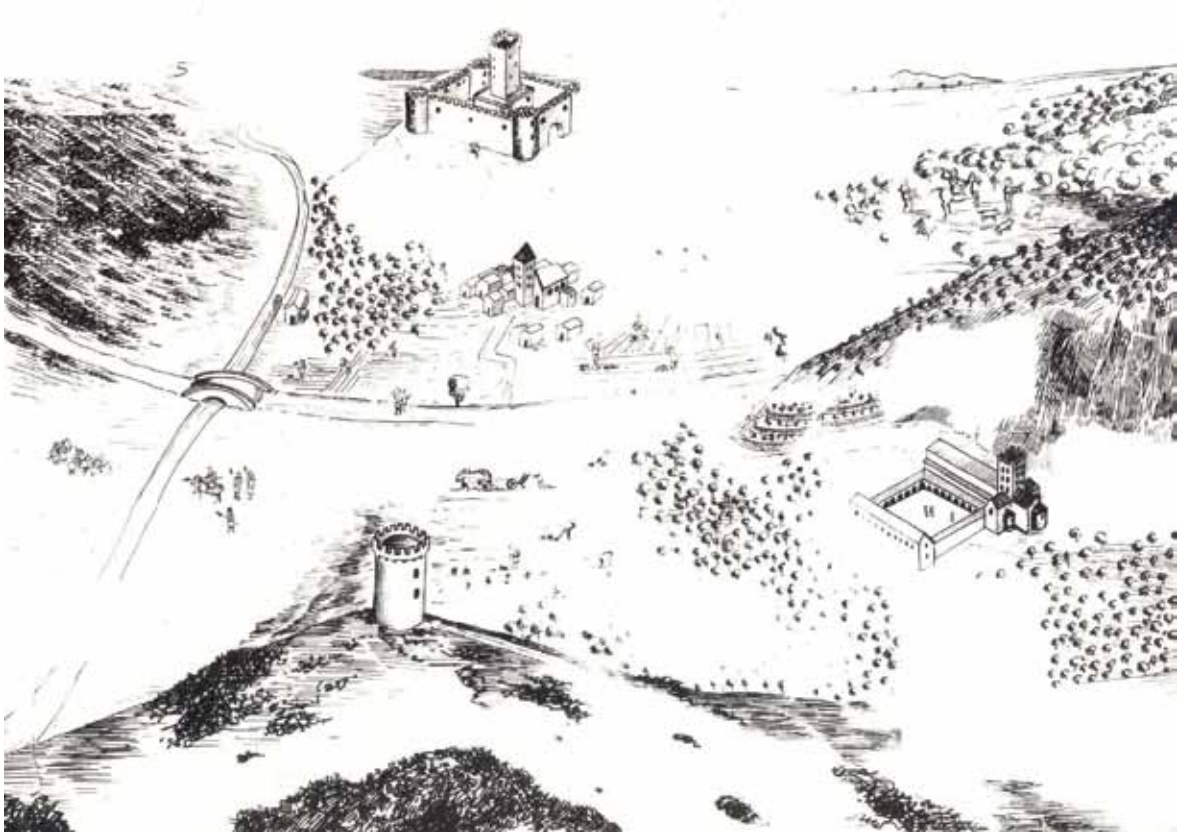
• Capçalera (pots inventar un nom).

• Notícies relacionades amb l'època del castell, l'església i el monestir que heu estudiat, amb il·lustracions

• Vinyeta amb un acudit situat a l'època

• Recepta de cuina d'`epoca medieval

• Anunci d'un producte de l'època

PATRIMONI

El patrimoni cultural constitueix un dels testimonis principals de la història, la identitat i la creativitat d'un país. És un deure essencial de la societat i de les institucions preservar aquesta riquesa col·lectiva i transmetre-la en les millors condicions a les generacions futures. Malgrat això, tot sovint ens podem trobar amb restes del patrimoni fetes malbé per l'acció de les persones que no el respecten, el trenquen, l'embruten o el fan desaparèixer.

A la fotografia que tens a continuació pots observar uns grafits moderns que malmeten un pont.

Què n'opines d'això?

La teva opinió seria la mateixa si en comptes d'aquest pont que no saps on és es tractés del castell de Tartareu, l'església de Sant Miquel o el Monestir de Santa Maria de les Avellanes? Per què?

Si fossis el regidor o la regidora de cultura de l'ajuntament, quines mesures prendries per valorar, protegir i difondre el patrimoni històric i cultural de la teva població?

Esbrina què en saben i què en pensen la gent de la Noguera sobre el seu patrimoni.

• Llegiu l'enquesta que us plantegen a continuació i de manera acordada pel grup afegiu una pregunta més.

• Heu de fer quatre enquestes cadascun tenint en compte que hi estiguin representades edats diverses i que hi hagi igual nombre d'homes i de dones.

• Heu de posar en comú la informació recollida entre tots els alumnes i fer-ne un buidat. Després podeu emprar el programa informàtic Excel per elaborar els gràfics de les dades obtingudes.

• A partir dels resultats de l'enquesta extraieu-ne conclusions.

Edat: **Sexe:**

1. En quin segle va ser construït el Castell de Tartareu?

a) X
b) XII
c) XIII

2. De quin estil és l'Església de Sant Miquel?

a) Gòtic
b) Romànic
c) Barroc

3. Considera un símbol de Tartareu el Castell i l'Església? **a)** Gòtic

b) Si
c) No

Per què?

4. Quins altres elements del patrimoni de Tartareu, Avellanes, Santa Linya, Os de Balaguer i Gerb coneix?

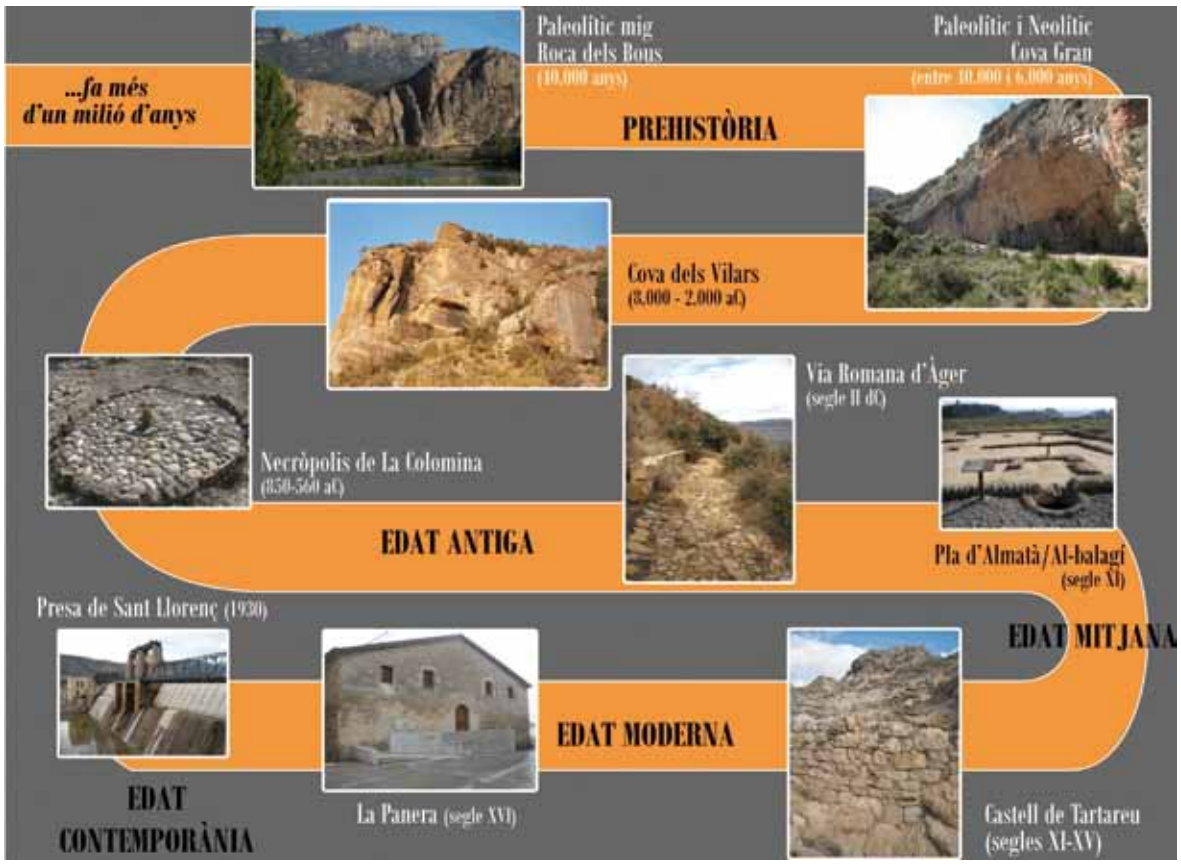
a) La Necròpolis de la Colomina Gerb
b) El monestir de Santa Maria de Bellpuig de les Avellanes
c) La Cova Gran de Santa Linya
d) Les pintures rupestre dels Vilars d'Os de Balaguer
e) El Castell de Tartareu
f) El Castell d'Os de Balaguer

3. Considera un símbol de Tartareu el Castell i l'Església?

b) Si
c) No

Per què?

Quadre cronològic

NOTES

NOTES